

ЗА XV-от МЕЃУНАРОДЕН КОНГРЕС НА ВИЗАНТИНОЛОЗИТЕ ОДРЖАН
ВО АТИНА ОД 5 ДО 11 СЕПТЕМВРИ 1976 ГОДИНА

Формите на кои се афирмираат југословенските научни дострели во светот се разнородни. Во таа научно-афирмативна општост, забележителна авторитетност имаат истражувачките соопштенија на југословенските научници кои ја третираат средновековната историја, култура и уметност на тлото на Југославија. Во овој контекст значајно место зазема и оној дел од македонската научна мисла чие внимание е свртено кон сопствената средновековна историја, култура и уметност на тлото на Југославија. Во овој контекст значајно место зазема и оној дел од македонската научна мисла чие внимание е свртено кон сопствената средновековна историја и уметност, која пак од друга страна претставува поливалентна вредност во разјаснувањето на процесите во уметноста на Истокот и Западот.

Една таква форма на која југословенската наука ја потврди својата компетентност беше и XV-от Меѓународен конгрес на византинолозите, одржан во Атина од 5 до 11 септември 1976 год., на кој зедоа учество и поканетите југословенски научници-византинолози.

Значењето на Атинскиот византинолошки конгрес, петнаесетти по ред (XII-от беше одржан во Охрид во 1961 год.), со признато светско реноме, уште повеќе беше акцентирање бидејќи се одржуваше под патронатство на претседателот на Република Грција, Константин Тасос, а Почесниот комитет, покрај другите го сочинуваа и Константин Караманлис и К. А. Трипанис. Нивото на Конгресот беше нагласено и со составот на Ин-

тернационалниот одбор, чии почесни претседатели: Андре Грабар, Пол Лемерл и неодамна починатиот југословенски научник Георгие Острогорски го репрезентираат врвот на византинолошката научна мисла.

На Конгресот, покрај домаќинот, беа застапени уште 22 академии, универзитети и други институции во светот. СФР Југославија беше репрезентирана со повеќе институции, меѓу кои и три од СР Македонија: Универзитетот „Кирил и Методиј“ — Филозофскиот факултет — Скопје, Археолошкиот музеј на Македонија — Скопје и Институтот за национална историја — Скопје.

Темата на Конгресот, „Византија од 1071 до 1261 год.“ беше презентирани во пет секции: I. Историја; II. Јазик, литература, Филологија; III. Уметност и Археологија; IV. Мисли Филозофија, Историја на идеите; V. Кипар во Византскиот свет.

Во сите секции, покрај останатите, беа застапени и југословенските научници, презентирајќи ги своите научни сознанија. Примарно учество и највеќе по број застапени научници-учесници од СФРЈ на овој конгрес имаше во работата на III-та секција; Уметност и Археологија. Забележителен придонес во работата на оваа секција-покрај другите, како на пример Воислав Ѓуриќ (Белград), кој имаше главен реферат на тема „Византиското ѕидно сликарство во XII-от и XIII-от век“ — реализираа и претставниците од Скопскиот универзитет: проф. д-р Блага Алексова, проф. д-р Петар Миљковиќ-Пепек и проф. д-р Бранко Панов — во секцијата за Историја, како и претстав-

никот од Институтот за национална историја — Скопје проф. д-р Стјепан Антољак — професор на Филозофскиот факултет во Задар и претставник од Археолошкиот музеј на Македонија — Скопје, Загорка Расолкоска-Николовска.

Тие на XV-от византолошки конгрес ги презентираа своите научни сознанија од областа на средновековната византиско-словенска историја, уметност и археологија и тоа: Петар Миљковиќ-Пепек го презентираше својот труд на тема „Податоците за хронологизација на фреските во Велјуса помеѓу 1085 и 1094 год.“; Блага Алексова го изнесе својот труд под наслов „Презбитериумот при Епископската базилика во Стоби“; Бранко Панов ја имаше темата „Градската самоуправа во Охрид во времето на Алексеј I Комнин“. Другите двајца претставници од Македонија ги презентираа следните трудови: Стјепан Јнтољак, „Еретична заедница на Преспанското Езеро (во 1096 г.)“ и Загорка Расолкоска-Николовска „Иконостасот на манастирот во с. Карпино од XVI-от век“.

Следејќи го наведениот редослед, ќе се обидеме во кратки црти да ги прикажеме нивните трудови, ползувајќи ги притоа издадените резимеа од страна на Организациониот одбор на Конгресот: *Résumés des communications I, II, III, IV, V, XVe Congrès International d'Études Byzantines, Athènes 1976.*

Петар Миљковиќ-Пепек, Податоци за хронологизација на фреските во Велјуса помеѓу 1085 и 1094 година.¹

Соопштението на П. Миљковиќ претставува обид да се прецизира хронологизацијата на првобитниот фреско-живспис во црквата при с. Велјуса, недалеку од Струмица. Во разгледувањето на проблемот, авторот ги издвојува конзерваторско-реставраторските зафати врз црквата во 1968 и 1971 год. кои на истражувачите им дадоа еден важен податок, произлезен од изразениот натпис над влезот во нартексот на црквата. Според овој натпис црквата била датирана во 1080 год. Независни од тоа, новина за науката е тоа што овој извор укажува на фактот дека црквата била потчинета на епископот Мануил од Струмица.

Во понатамошното изложување, авторот се задржува на дијаметралните спротивности во науката во врска со проблемот на хронологизацијата на декорацијата во црквата, констатирајќи ги претпоставките на своите претходници: според едните фреско-живописувањето во велјуската црква било при крајот на XI-от век, а според другите тоа е датирано во втората половина на XII-от век.

Преземените истражувања врз споменикот од страна на П. Миљковиќ и направените анализи на пишаните документи, во врска со овој проблем кои се сочувани во манастирот Ивиرون (особено хрисовулата на Алексеј I Комнин од 1085 и 1106 год., типиконот на оснивачот Мануил од околу 1085/90 год. и инвентарот на Велјуса од 1164 год.) ја условија претпоставката од страна на П. Миљковиќ дека постарата декорација на Велјуса потекнува од око-

1. Petar Miljković-Peppek, Les données sur la chronologie des fresques de Veljusa entre les ans 1085 et 1094. Athènes, XVe Congrès International d'Études Byzantines, Résumés des communication III, 1976.

лу 1085—1094 година. Во прилог на ова гледиште е и авторовата хипотеза дека композицијата со претстава на оснивачот на црквата од XIX век, всушност, претставува копија на оригинална фреска, уништена во примитивниот аркосолиум на јужната страна од нартексот на црквата во Велјуса, каде што навистина се наоѓа надгробник на фондаторот Мауил.

Блага Алексова, Презбитериумот на Епископската базилика во Стоби, ископувања 1970—1975.²

Во својата тема Б. Алексова покрај другото, ја презентира и географската положба на овој елинистички, римски и рановизантиски град. Така, ние дознаваме дека Стоби лежи на сливот на реките Еригон (Црна Река) и Аксиус (Вардар) и дека е тој оддалечен околу 150 км северозападно од Солун. Во понатамошното изложување Б. Алексова презентира и осврт врз истражувачките потфати во Стоби, задржувајќи се на неговото прво идентифицирање како „Стоби“ во XIX век од страна на Ј. Хан и Л. Хозеј во 1861 год. Во овој наслов посебно место зазема коментарот за ископувањата во Стоби, кои започнаа со заедничкиот југословенско-американски проект во 1970 и траеја до 1975 година. Истражувањата овозможиле да се прошират сознанијата за вака значајниот локалитет, кој датира во периодот од III век пред н.е. па се до крајот на VI-от век. Резултатите од споменатите истражувања, во кои активен

учесник беше и д-р Блага Алексова, беа публикувани и се уште се публикуваат во разнородни публикации. Во тој контекст од особено значење е трудот на Б. Алексова, бидејќи претставува нов сознателен момент во третирањето на тробродната Епископска базилика во Стоби.

Подигната источно од VIA SAKRA од епископот Филип, базиликата по својата диспозиција е од елинистички тип со: полукружен свод нартекс, галерии над споредните бродови, а веројатно и над нартексот, со катекуменион, предворје и крстилница. Така гледана во целост Епископската базилика во Стоби е подигната или кон крајот на IV или во почетокот на V-век. Меѓутоа, резултатите од спомнатите ископувања (1970 — 1975), на кои се задржува авторот, ги открија трагите од постоење на една постара градба, односно поранешните нивоа на подот од презбитериумот во јужниот кораб. Истражувачките моменти и направените анализи врз постариот презбитериум во Епископската базилика од страна на Б. Алексова укажуваат на тоа дека таа датира од поодамна што значи дека е многу постара градба одошто се сметало до тогаш.

Овие нови факти содржани во трудот на Б. Алексова значат нов поттик и олеснето приоѓање кон истражувачката работа за идните проучувачи.

Бранко Панов, Градската самоуправа во Охрид во времето на Алексеј I Комнин.³

2. Bлага Aleksova, The presbyterium of Episcopal Basilica at Stobu, Excavations 1970—1975. Athènes, XVe Congrès, Résumés des communications III, 1976.

3. Бранко Панов, Городское самоуправление в Охриде врем Алекса Комнина. Athènes, XVe Congrès Résumés des communications I. Histoire.

Во своето излагање Б. Панов допира еден суштествен проблем во врска со самоуправувањето во средновековниот Охрид, за време на владеењето на познатиот византиски император Алексеј I Комнин.

Главен извор за авторовите согледувања се податоците од писмата на Теофилакт Охридски, кој тогаш ја вршел должноста архиепископ. Во врска со тоа, авторот, со особено внимание го анализира соопштението на архиепископот Теофилакт за постоењето на „Совет на општините“ во чија надлежност спаѓало и одржувањето на редот во градот. Од натамошното изложување на Б. Панов (в дознаваме дека овие никулци на градското самоуправување биле фундаментирани на феудални основи (како што било и во другите византиски градови), бидејќи во Советот на општината највлијателни биле таканаречените „кастрини“ (земјопоседниците). Тие освен во градот имале цврста позиција и во неговата околина каде што се наоѓале нивните поседи. Особено влијателни биле кастраниите — „мокренци“ кои потекнувале од областа Мокра, која пак влегувала во составот на Охридската тема.

Темелејќи го своето сознание на овие и други факти од писмата на Теофилакт, како и други историски извори, авторот констатира дека градското самоуправување во Охрид кон крајот на XI-от и почетокот на

XII-от век се наоѓало во рацете на месните феудалци.

Согледувањата на д-р Б. Панов, покрај расветлувањето на еден факт од историјата на градот Охрид, презентира и нов сознателен момент од кој се гледа дека императорот Алексеј I Комнин ја засилил централната власт во Византија, потчинувајќи ги крупните феудалци.

Стјепан Антолјак, „Еретичка заедница на Преспанското Езеро (во 1096 год.)“⁴

Авторот на овој труд веќе подолго време се занимава со проблемот на локацијата Асамати на Преспанското Езеро во Македонија.⁵ Тој во трудот, користејќи ги историските извори, се обидува да ја прецизира локацијата Асамати, повикувајќи се на податокот од историјата на Петар Тудеботус каде што е спомната тврдина во која била лоцирана еретичка заедница покрај едно езеро во Пелагонија. Оваа тврдина крстосниците во 1096 год. наполно ја уништиле претворајќи ја во прав и пепел, а тамошните жители ги убиле.

Анализирајќи го овој податок, авторот претпоставува дека овој град-тврдина, во кој што живееле еретички-богомили, е денешното место Асамати на Преспанското Езеро.

Загорка Расолкоска-Николовска, „Иконостасот на манастирот во Карпино од XVI век“⁶

4. Stjepan Antoljak, Die „Ketzergemeinde“ auf dem Prespa-See (im Jahre 1096), Athènes, XVe Congrès... Résumés des communications I., 1976.

5. С. Антолјак, Уште нешто за „Асамати“, Историја VIII/1, Скопје, 1972, 115 — 120.

ибид., Сепак Асамати не може да потекнува од името Арангел, Историја X/1, Скопје 1974, 215 — 237.

6. Zagorka Rasolkoska-Nicolovska, L'iconostase du Monastère de Karpino du XVIe siècle. Athènes. XVe Congrès..... Résumés des communications III. Art et Archéologie, 1976 .

Трудот на З. Р. — Николовска, всушност, претставува соопштение за резултатите од последните проучувања на иконостасот при манастирот во Карпино од XVI-от век. Проучувањата биле започнати врз двата иконостасни фриза од олтарната преграда на црквата Воведение (што се наоѓа над селото Орах, недалеку од Куманово), кои во својата колекција ги поседува Археолошкиот музеј на Македонија — Скопје, уште пред Втората светска војна. Истите биле продолжение на лице место врз останатите делови на иконостасот во црквата при манастирскиот комплекс во Карпино. Врз основа на овие проучувања, авторот констатира дека карпиновскиот иконостас е составен од шест дела во кои се поместени композиции со сцени од Новиот завет. Значаен момент во трудот на З. Р. — Николовска е констатацијата дека уметничката екипа што го изработила овој иконостас, на високо уметничко ниво и со збогатени содржини во композициите, работела исто така и при манастирот во Лесново.

Денес овој иконостас е реконструиран, така што како целина претставува посебен интерес за развитокот на науката која го третира проблемот на високиот иконостас кај нас, и на Балканот.

Резимирајќи ги презентираниите прикази, како и останатите соопштинија во сите пет Секции, можеме да констатираме дека XV-от Меѓународен византинолошки конгрес во Атина ја реализираше амбицијата за доследна застапеност на поливалентните „национални“ култури кои се развивале во рамките на византиската доминација. Македонската и југословенската наука перманентно ги дополнуваат сознанијата за хуманитарните вредности-настанати на сопственото подрачје, т.е. оние вредности со кои се заокружува битието на византиско-словенската цивилизација. Завршувајќи го овој приказ, секако треба да истакнеме дека ваквата разновидност на застапените дисциплини сведочи за комплексноста на истражувачките тенденции-кон сознанијата за византискиот свет во целост, и настојувањата на Конгресот да ги синтетизира истите.

Трајан ВИТЛАРСКИ

„ЖИВОТ И ДЕЛО МОШЕ ПИЈАДЕ“

Научен собир одржан од 16 до 18 март 1977 год. во Белград

Овој научен собир го организира Претседателството на Народното собрание на Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Институтот за современа историја во Белград.

На собирот беа поднесени експозеа од 36 реферати, во кои беше

осветлена личноста и долгогодишната разновидна дејност на овој наш голем револуционер, комунист, публицист, уметник, креатор на новата народна власт во слободна Југославија, истакнат државник и политичар. Моша Пијаде оствари една богата творечка дејност во повеќе об-